

Marta Farré Ribes

Doctoranda del Departament d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat de Sevilla. Màster d'Antropologia: gestió de la diversitat, el patrimoni i el desenvolupament (Universitat de Sevilla). Premi extraordinari de final d'estudis 2012-2013. Llicenciada en Antropologia Social i Cultural per la Universitat de Tarragona. Premi extraordinari de final d'estudis 2011-2012. Llicenciada en Ciències Ambientals per la Universitat Autònoma de Barcelona (2003).

Del col·leccionisme rural a l'expressió personal del patrimoni, un camí de diàleg i pluralitat

Persones i col·lectivitats en la reivindicació del patrimoni com identitat

Iniciatives col·leccionistes rurals, desvinculades de mercat i institucions, són una oportunitat per reflexionar sobre les *expressions personals del patrimoni*, des de les quals apostem per una lectura intersubjectiva dels processos de construcció patrimonial que, distanciant-se de reificacions, vol aproximar-se a la pulsio de sinergies que emergeixen del territori.¹

La investigació posa en valor persones col·leccionistes dels oblits² que, guardianes del patrimoni local, construeixen xarxes de transmissió de memòries que mantenen viva, des de la dimensió simbòlica, cultures aixafades per la modernitat. Col·leccionistes de memòries, revelen el patrimoni com un procés dinàmic construït des dels matisos de la persona que teixeix ponts entre el més

íntim del llegat personal i el més col·lectiu del patrimoni local: allò subjectiu i allò afectiu s'introdueixen en el fenomen patrimonial, en un procés en què el patrimoni es mostra des de la seua màxima pluralitat.

Des del dogma neoliberal, la terciarització i el postproductivisme converteixen el patrimoni en pedra angular de la mercantilització del territori. Ara bé, la reivindicació del patrimoni com a identitat, junt amb una legislació internacional (UNESCO) que s'orienta cap a la preservació de la diversitat s'erigeixen com a respostes socials i polítiques que contraresten la homogeneïtzació neoliberal.

Paraules clau: col·leccionisme, patrimoni, complexitat, memòria, pluralitat, subjectivitat

Keywords: collecting, heritage, complexity, memory, plurality, subjectivity

A partir de col·leccionistes de patrimoni local d'una comarca rural catalana (les Garrigues), la investigació indaga sobre els camins que obre una perspectiva d'anàlisi que focalitza la mirada en l'expressió personal del patrimoni. Partint de la intimitat de la casa, les iniciatives col·leccionistes es vinculen a processos de transmissió de les memòries que remetent a la complexitat de la construcció intersubjectiva del patrimoni. Des d'una mirada plural, les persones, com a catalitzadores dels processos de construcció patrimonial, ens ubiquen al si del que anomenem la *praxi del patrimoni*. La investigació aprofundeix en aquesta praxi i se submergeix en la vitalitat, fragilitat i fugacitat de processos vius que condueixen a la dimensió més profunda i emocional del patrimoni com a necessitat de comunicació i transmissió de l'herència personal i col·lectiva.

Starting with collectors of local heritage in a rural area of Catalonia (Las Garrigues), the research inquires into what we call the personal expression of heritage. Starting with the privacy of the home, collecting initiatives are linked with memory transfer processes that evoke the complexity of the intersubjective building of heritage. From a pluralistic perspective, people, as catalysts in the building of heritage, position us at the heart of what we call the praxis of heritage. The research delves into this praxis and immerses itself in the vitality, fragility and fleeting nature of living processes that lead to the most profound and emotional aspect of heritage as a necessity for the communication and transfer of personal and collective legacy.

Al si d'aquest context social i politicoleglatiu, l'estudi d'aquestes col·leccions de patrimoni local pren rellevància perquè, partint de l'acció de la persona i de la intimitat de la casa, ens remet a la complexitat dels fenòmens de patrimonialització com a estratègies localitzades de resistència a la uniformització cultural.

De la mateixa manera, aquestes iniciatives aporten llum a un camp que es troba en la seua fase més germinal dins dels estudis de patrimoni. Vinculant la praxi col·leccionista amb la del patrimoni, el fenomen col·leccionista s'aborda des d'una perspectiva complexa i no com una cosa restringida a l'àmbit privat, calaix de sastre a què ha estat tradicionalment relegada aquesta pràctica.

Emmarcada en una visió complexa de la societat (García, 2006) i una conceptualització sociopolítica dels processos de construcció patrimonial, aquesta investigació s'allunya de visions dicotòmiques i, per contra, se centra en les possibilitats que emergeixen en els espais de diàleg entre la individualitat i la col·lectivitat en una realitat negociada en què predominen les relacions de poder. Dins el prisma de la complexitat, aflora una realitat en la qual les poblacions locals no es limiten a interioritzar la versió del patrimoni imposada per l'entorn, sinó que també interpreten la seua realitat i reivindiquen la seua versió d'identitat en un procés de diàleg/comunicació/ relació amb aquest entorn.

L'eficàcia simbòlica del patrimoni el converteix en una eina política potent per a la reproducció de l'ordre social establert; ara bé, més enllà de la reproducció social també pren protagonisme la capacitat selectiva de persones i col·lectivitats sobre la seua herència simbòlica: el patrimoni, vinculat a la herència col·lectiva i a allò tan vital com és la identitat, exigeix que, més enllà de la submissió social, tinguem en compte l'aportació de l'acció creativa personal i col·lectiva sobre els processos de patrimonialització.

Robert Robertson (1992) proposa parlar de «glocalització», com a concepte que atén dues lògiques: la de la globalització –lògica d'imposició– i la de la localització –lògica de resistència. Són nombroses les propostes

que en la línia de Robertson al·ludeixen al poder transformador de les alternatives que emergeixen des de la realitat local en mans de les persones i les col·lectivitats històricament silenciades (Escobar, 2007; De Sousa, 2005; Comas d'Argemir, 2003; Moreno, 2003; Appadurai, 2001).

Assumint aquesta línia interpretativa, emergeixen plantejaments que parlen de les resistències patrimonials, considerant-les com a iniciatives que, davant la imposició de la homogeneïtzació cultural, reivindiquen una diversitat cultural i identitària que troba en el patrimoni la materialització dels seus referents simbòlics (Serra, 2009; Hernández, 2008; González, 2003 Ariño, 2002; Cruzes, 1998; Prats, 1997).

Al seu torn, des de la tutela patrimonial i amb l'ampliació conceptual del patrimoni cultural, les persones que creen i recreen el patrimoni són el centre dels processos de transmissió del patrimoni immaterial, de la tradició o, si ho volem dir així, d'una memòria social que crea i recrea la gent comuna en el seu propi context.

De la protecció dels monuments a la dels béns culturals, dels objectes a les idees, del patrimoni material a l'immaterial i de la protecció del patrimoni historicoartístic a la protecció de les formes de vides característiques i rellevants culturalment, la incorporació del concepte antropològic de *cultura* ha obert camí a la democratització dels continguts del patrimoni (Agudo, 2012; Carreras, 2011; Fernández de Paz *et al.*, 2011).

Enfocaments holístics del col·leccionisme (Pearce, 1992, 2000) i perspectives del patrimoni que qüestionen el paper de la tutela patrimonial quan s'erigeix amb el poder de decidir què és patrimoni, negant o desprestigiant la complexitat del que emergeix de la realitat social (Martínez, 2007; Inieta, 1994), ens serveixen d'ànora per submergir-nos en aquesta investigació.

La perspectiva del col·leccionisme representa una oportunitat per abordar la construcció patrimonial des de la seua màxima pluralitat en tant que ubica l'òptica en l'acció de la per-

(1)

Aquesta investigació presenta el resultat d'una investigació que va arrencar l'any 2009 i que, sota els auspicis dels estudis d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat Rovira i Virgili i el màster d'Antropologia: Gestió de la diversitat cultural, el patrimoni i el desenvolupament de la Universitat de Sevilla, veurà la llum amb la publicació del llibre *Col·leccionistes dels oblidats, una mirada plural del patrimoni*, gràcies a la beca Maria Font de Carulla de la Fundació Lluís Carulla, el Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí i l'Editorial Barcino. La metodologia ha estat el mètode qualitatiu etnogràfic i les tècniques d'investigació han estat l'observació participant, les entrevistes etnogràfiques en profunditat i les històries de vida.

(2)

Ens valem del terme *col·leccionisme dels oblidats* per referir-nos a iniciatives que porten al col·leccionisme valors marginats (oblidats) pel model socioeconòmic dominant, a través de processos de producció de sabers marginats (oblidats) pel racionalisme imperant en la producció de coneixement occidental, i catalitzant processos de construcció patrimonial marginats (oblidats) pels discursos dominants del patrimoni.

mostrar la seua col·lecció a la cabana de la Planota i cap a 2003 la va traslladar a l'antic estable de Cal Noguer, al carrer Bisbe Caixal núm. 1 del Vilosell. Troballes de la guerra civil, fòssils, ceràmiques ibèriques, eines de conreu, els seus escrits i escrits de la gent de la comarca són els principals elements de la seua col·lecció.

La col·lecció de Miquel del Tost va ser seleccionada perquè representa un model en què el col·leccionista respon a la figura de l'erudit local reconegut per la comunitat. En Miquel, mort el 2011, avui tindria noranta anys, i

En Lluís mostrant la col·lecció al corral de Cal Noguer.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

En Lluís a la vitrina biblioteca de la col·lecció de Cal Noguer.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

la seua neboda, Fabiola Germà Martí, de seixanta-sis anys, en mostra ara la col·lecció. «El meu celler» havia estat el corral de gallines i perdius de Cal Miquel del Roig, al carrer Calvari de Cervià de les Garrigues, on vivia el col·leccionista i actualment hi viu la neboda. Fotografies, eines de conreu, estris domèstics i escrits, gravacions i dibuixos d'esdeveni-

ments familiars i del poble constitueixen la col·lecció.

La col·lecció d'en Pepe i la Maria Rosa va ser seleccionada perquè està tenyida de la nostàlgia d'haver viscut gran part de la vida fora

La Fabiola a l'antic celler de Cal Miquel del Roig.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

La Fabiola mostrant part de la col·lecció d'en Miquel.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

del poble. Fa quatre anys, després de rebre la invalidesa d'en Pepe, ell i la Maria Rosa, de seixanta-vuit anys, tornen a viure a Almatret i, a partir d'aquí, comencen a formar la col·lecció constituïda per les eines de conreu, les mines, estris domèstics i arreu dels animals que es mostren al corral de Casa Dalino. Així mateix, la ruta pel territori amplia la col·lecció amb el passeig pels búnquers, trinxeres, pous, molins, mines i serres dels tossals d'Almatret.

La col·lecció d'en Facund i en Vicent va ser seleccionada pel fet que perd l'ancoratge

(3)

Quan ens referim a «les col·leccionistes» ometem el genèric *persones* per agilitzar la lectura. A més, optem per una escriptura que ajudi a la transformació d'un biaix ideològic del llenguatge que fa ús de genèrics masculins, invisibilitzant les dones. Ens sembla rellevant aquest matis en aquesta investigació, ja que en la construcció social del patrimoni, «herència del pare», les dones han estat especialment invisibilitzades.

El Pepe mostrant els búnquers dels tossals d'Almatret.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

El Pepe a l'antic corral del carrer del Pau.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

familiar i és impulsada per persones joves (cinquanta-un i quaranta-set anys, respectivament) que exerceixen de ponts de coneixement. La seua col·lecció se centra en la pedra seca: cabanes de volta, aljubs, ribassos, pous i els elements culturals que conformen el paisatge del Soleràs. Les col·leccionistes realitzen rutes pel territori i inventarien, fotografien i arxiven el patrimoni de pedra seca. S'alimenten de memòries recollides per la gent gran del poble, i transmeten aquestes memòries a la gent jove o a tot aquell que hi mostri interès, en un procés en el qual es mantenen involucrats gràcies a la riquesa del factor humà.

Treballant les tasconeres.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

Mostrant els contraforts de la cabana de volta.

MARTA FARRÉ RIBES, 2012

Submergint-nos en l'anàlisi

Les possibilitats d'un encontre: col·leccionisme i patrimoni

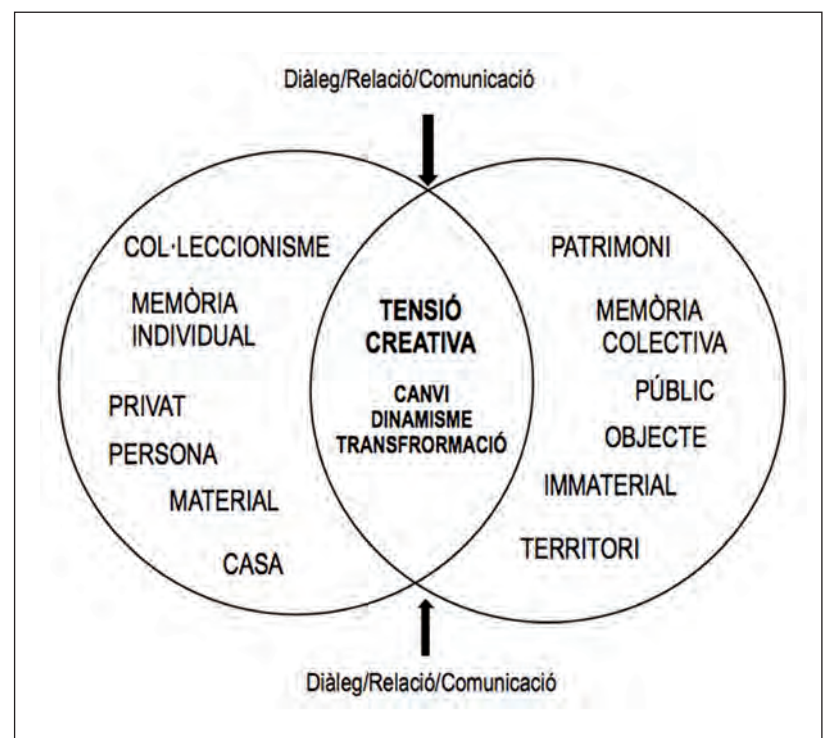
Les iniciatives col·leccionistes ens situen en el lloc de comunicació i relació entre dicotomies; un territori fronterer, de marge i de confluències. Les col·leccionistes dels obllits ens precipiten a enderrocar els límits entre objecte i persona; entre allò material i allò immaterial; entre casa, poble, terme, comarca i territori; entre persona i col·lectivitat; entre patrimoni natural i cultural; entre història, biografia, memòria i identitat individual i col·lectiva; entre història de vida de l'objecte, de la persona i de la comunitat.

De fet, l'acció col·leccionista dissol les barres entre la dimensió més individual i privada del col·leccionisme i la més col·lectiva i pública del patrimoni. El col·leccionisme ens aproxima a la identitat individual i a la més íntima necessitat de reproducció simbòlica de la persona. Ens apropa a la persona i al seu tarannà, a les decisions, a la selecció i el posicionament personal davant la vida. Ens apropa a la casa, als espais més familiars i pròxims i íntims, que, a través de la col·lecció, passen a ser compartits. Ens apropa a la persona i a tot el que implica: discurs, pràctica, emocions, imaginaris, construccions i contradiccions. En les col·leccions hi queda impresa la personalitat col·leccionista i el seu univers. Els objectes esdevenen objectes significants, i el significat que s'hi projecta s'endinsa en l'interior de les vides, vinculant la història de vida d'objectes i de persones. La col·leccionista projecta, en els objectes, memòries vinculades a emocions, sentiments i íntimes vivències.

A la vegada, però, el patrimoni ens aproxima a una identitat col·lectiva i a la necessitat de reproducció simbòlica col·lectiva. En el «temple» col·leccionista es confon la història personal i la col·lectiva, i allò que esdevé una oportunitat per explicar la pròpia història ho és de retruc per explicar la del poble. De fet, la pròpia història esdevé també la del poble; o la del poble, la pròpia.

La primera ràdio que va haver-hi al poble, el primer tractor, l'aladre més antic de la comarca, el moble del president Macià, els llibres del 1500, les fotografies de l'ermita del poble, les eines d'un passat rural compartit, la primera canonada que va portar aigua al poble, la porta de la pallissa que es va cremar, l'antic molí del poble.

Tots aquests elements de la comunitat formen part del relat autobiogràfic col·leccionista configurat amb la(les) memòria(es) personal(s). La mateixa casa de la col·leccionista, refugi que acull la col·lecció, és testimoni de la història personal i col·lectiva. Fòssils, trossos de molins de pedra, obusos, bombes i granades. Objectes trobats en camps i bancals, són mereixedors de formar part del *temple dels obllits*, al costat d'objectes tan íntims com ara les tassetes de quan es va casar la col·leccionista. Objectes de la comunitat adquireixen la mateixa importància que els records més personals. Els temples dels obllits comparteixen una mescla d'autohomenatges i homenatges col·lectius, en que es barregen objectes íntims i personals amb objectes de la comunitat, o objectes personals que, d'alguna manera, també es consideren de la comunitat.

L'espai de diàleg entre dicotomies, un món de possibilitats

És així com, a la iniciativa dels obllits, el col·leccionisme pren una especial dimensió cultural i el patrimoni es fa visible des de la seua dimensió més íntima i personal. De la unió de col·leccionisme i patrimoni, ens endinsem en la complexitat del que anomenem l'*expressió personal del patrimoni*, que obre les portes a una lectura dels processos de construcció patrimonial que focalitzen la mirada en la persona com a motor de canvi i transformació.

Patrimoni familiar i patrimoni local en diàleg sota l'acció col·leccionista

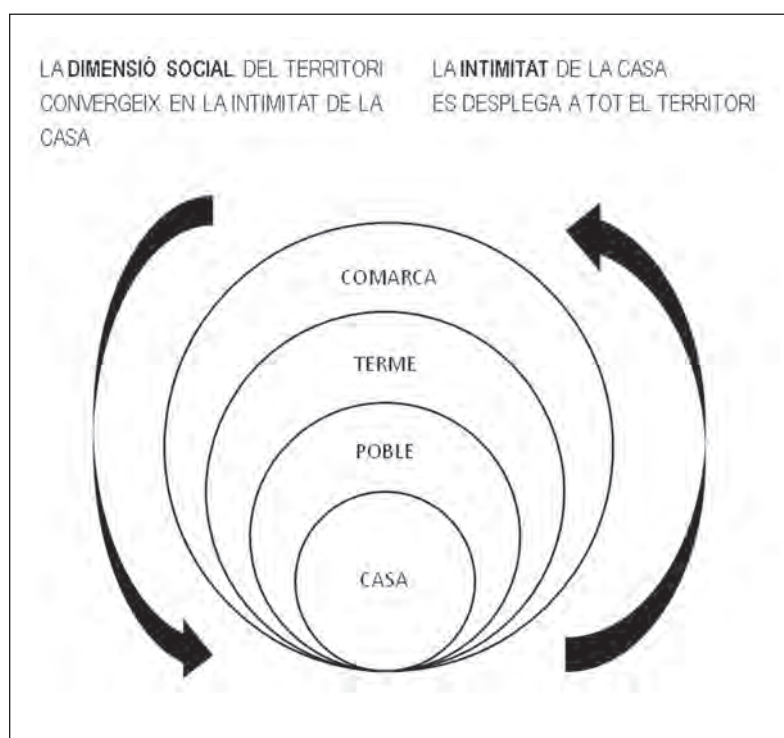
La casa com a «institució social» (Estrada, 1998) ha sofert moltes transformacions amb la mercantilització del món agrari dels últims anys. Com a conseqüència d'aquests canvis, la casa ha perdut, en molts casos, la funció productiva, però les seues infraestructures materials s'han mantingut dempeus com a testimonis d'un passat d'activitat. Parts de l'edifici i part de les terres que havien tingut un paper essencial en la producció econòmica perden el seu valor d'ús. Alguns d'aquests llocs s'abandonen, d'altres es transformen, i alguns es converteixen en el reservori dels obllits sota l'acció de les col·leccionistes.

En un context en què la casa perd el seu rol en la reproducció «material» de la família (proveir d'aliments, emmagatzemar aliments, allotjar els animals, conservar el menjar), sota l'acció col·leccionista, n'incrementa el valor en la reproducció simbòlica: determinades parts es converteixen en contenidors de memòries i en testimoni d'una mode de vida que ja no existeix.

Les col·leccions s'ubiquen al corral o estable o celler d'una casa amb un nom vinculat a la història de la família, o a una partida o a unes partides amb uns noms que la identifiquen. La col·lecció s'ubica en llocs que ja porten sedimentada una important càrrega simbòlica, unes memòries, una història i unes històries. Però sobretot, allò que pren rellevància és com, des de l'ancoratge familiar, la casa col·leccionista s'expandeix fins allà on arriba la mirada interpretativa de la persona, i es propaga a tot el territori.

En la iniciativa col·leccionista, patrimoni familiar o patrimoni local esdevenen fruit d'un mateix procés en què la persona exhibeix en un tot sense barreres la identitat personal, familiar i col·lectiva, seleccionant determinats elements materials del seu context que evoquen determinades memòries. És així com l'acció col·leccionista ens submergeix en un terreny de producció d'un patrimoni que uneix i teixeix ponts entre les dimensions més íntimes i personals de l'herència patrimonial familiar i les dimensions més col·lectives del patrimoni local que dona sentit a tota la col·lectivitat.

En aquest procés en què la persona col·leccionista revalor, resignifica, atorga valor i estableix lligams afectius amb el seu entorn, també es dissolen les barreres entre la casa, el poble, el terme, la comarca i el territori. La casa col·leccionista s'expandeix a través d'aquestes dimensions territorials, i posa de manifest la rellevància del lligam afectiu amb un entorn viscut i interpretat. És així com la intimitat de la casa col·leccionista es desplega a tot el territori i, a la vegada, la dimensió social del territori convergeix en la intimitat de la casa col·leccionista.

La casa col·leccionista s'expandeix a tot el territori

*Col·leccionistes de memòria(es):
al present, els valors del passat rural*

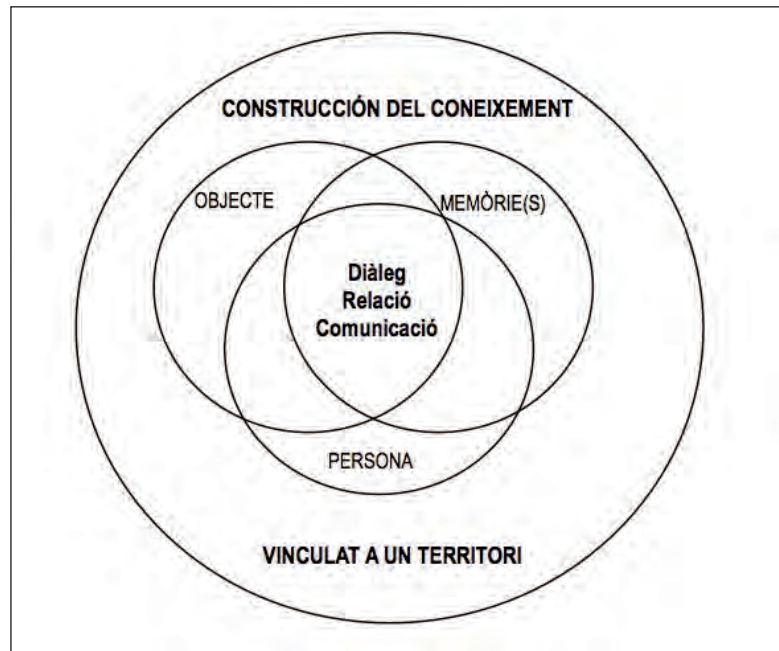
Les persones col·leccionistes dels oblits són, per sobre de tot, col·leccionistes de memòries, de sabers locals i de coneixement cultural vinculat a un territori. Col·leccionen coneixement sobre la biografia de l'objecte, la seua genealogia i la seua història. Recuperen la seua traçabilitat i, a partir d'aquesta, recreen la història de vida de l'objecte; amb això, recreen la seua pròpia vida i la vida de la seua comunitat.

A les col·leccions dels oblits, la propietat o la possessió material, vinculada al col·leccionisme, perd força davant la potència de la possessió d'un valor simbòlic vinculat a la necessitat col·leccionista de producció de sentit i significat: és la possessió d'aquest coneixement, lligada a una cosa tan essencial com és la reproducció social, el que determina la incorporació de l'objecte a la col·lecció. Tant és així que fins i tot no és necessària la possessió material per posseir el coneixement, alhora que posseir materialment no té per què implicar posseir el coneixement, atorgar-li un significat i posar-lo en valor.

L'objecte pren importància perquè el seu temps de vida, més llarg que el de les persones, l'erigeix com a potencial símbol del passat. Les memòries prenen importància en tant que ens remeten a un món de sentit i significat i estableixen sentit de continuïtat entre passat, present i futur. Però allò veritablement indispensable en aquestes col·leccions és la persona: ella és acció present, motor i vincle que rescata les memòries i les porta al present inserint-les en un format material on immortalitzar-les.

La persona dóna valor a l'objecte com a testimoni, com a document o com a text interpretat, i és ella la que posa en relació objecte i memòries en un procés en què la transmissió del significat pren una importància cabdal. Les col·leccions perden el seu dinamisme i deixen de ser llocs de vida si desapareix la persona. Aïllar els objectes, cosificar-los seguint la doctrina científica, desvincular-los del conjunt de la col·lecció, separar-los del

context on aquesta ha estat constituïda i del diàleg, vincle i relació amb la col·leccionista que els atribueix el significat, implica perdre el veritable valor de la col·lecció.

L'espai de diàleg entre persona, objecte i memòria(es)

Les memòries s'expressen des de la variabilitat i el canvi constant de la persona i el seu context. Depenent d'això, un mateix objecte evoca diferents memòries, emocions, sentiments i pensaments. La projecció a través de l'objecte permet una ambigüïtat en la qual la persona es representa de manera creativa i canviant, sense que hi hagi una relació arbitrària, dictada i estructurada entre l'objecte i la persona.

Ara bé, a través de la variabilitat d'aquest univers de memòries es fa visible que, tot i que canvien els escenaris materials, els objectes, les col·leccions, les persones col·leccionistes, les cases o les històries de vida d'objectes i persones, la selecció de memòries configura un únic significat global de la col·lecció que fa referència a una memòria col·lectiva teixida des de la variabilitat i el dinamisme de les diferents subjectivitats: és aquesta xarxa interpersonal la que construeix un patrimoni local que, teixit des de la singularitat de les experiències viscudes, porta al present valors comuns que s'oposen als de la globalització neoliberal.

Els objectes col·leccionats ens remetent a un temps en el qual el model agrari es basava en l'autosuficiència i en el qual la persona, a través del seu esforç, es convertia en la font d'energia que cobria les necessitats materials bàsiques. Les col·leccionistes fan referència a un abans en què objectes, com ara eines de conreu, envellien amb les persones i s'heretaven de generació en generació: el mutu coneixement entre objecte i persona era indispensable per a la supervivència.

Les memòries col·leccionistes porten al present records seleccionats que destaquen valors oposats a la recepta de la globalització neoliberal. En oposició a la jerarquia, l'individualisme, la dependència, l'homogeneïtzació, l'alienació, l'explotació, el consum i la immediatesa que impera en el model neoliberal, la selecció de memòries col·leccionistes, des de la singularitat de les experiències, fa referència als valors de la col·lectivitat, de l'ajuda mútua, de la solidaritat, la convivència, l'intercanvi, la reciprocitat, el coneixement de l'entorn, l'esforç, l'enginy, la biodiversitat, l'horitzontalitat, l'autosuficiència, l'heterogeneïtat i la transferència intergeneracional del coneixement.

La(les) memòria(es) en la construcció del coneixement: intuïció, emoció i relació

En les col·leccions dels oblidats es desplega un procés de construcció de sentit i significat a través del qual persona i comunitat busquen definir-se, pensar-se, reconèixer-se i ubicar-se davant del món. El procés de construcció del coneixement es produeix a través d'una realitat material vinculada a un univers simbòlic: a través de les memòries les col·leccionistes produeixen un coneixement vinculat a una identitat arrelada a un territori.

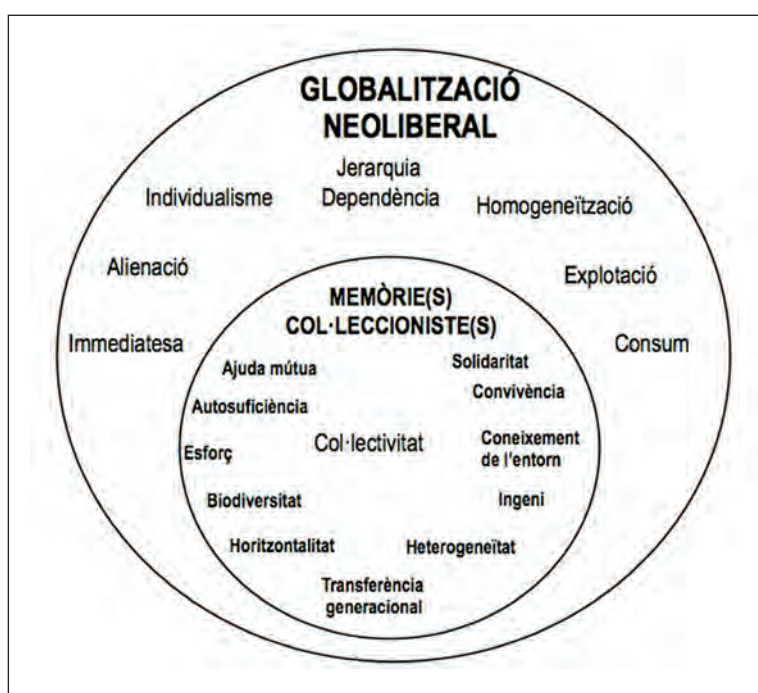
En aquest procés, pren protagonisme l'experiència subjectiva, sensitiva i relacional, en contrast amb el racionalisme, l'abstracció, l'objectivisme i la compartimentació de sabers dominant en el paradigma científic occidental. Les iniciatives col·leccionistes involucren processos on l'experiència viscuda i la implicació del món material

i sensitiu es converteixen en un suport essencial. Els objectes, l'entorn, el territori i la comunicació directa amb les persones són fonts de coneixement indispensables que es combinen amb la recerca bibliogràfica i la col·laboració amb associacions i institucions, en funció de la inquietud col·leccionista.

El microcosmos de significat i sentit col·leccionista es constitueix amb la intervenció d'una racionalitat subjectiva que incorpora les emocions, els sentiments, les necessitats i els impulsos més íntims i profunds.

El coneixement, en la iniciativa col·leccionista, es construeix des de la implicació de totes les dimensions –intel·lectual, emotiva, espiritual– que constitueixen la persona i el seu entorn: el procés es dona des de la complexitat de la persona relacional i des de la complexitat de la realitat social en què està immersa.

Pensar, interpretar, atorgar significat, investigar, deduir, comprovar, compartir, rectificar, inventariar, plasmar, gaudir, preguntar, indagar són accions que configuren un procés tan dinàmic com dinàmica és l'actitud interpretativa de la persona.

La selecció de memòries col·leccionistes

El ritual col·leccionista és el procés experiencial a través del qual la persona compara la seua col·lecció. Moment de trobada i diàleg, amb una estructura marcada, però flexible, el ritual deixa les portes obertes al que sorgeix de la interacció entre col·leccionista i visitant.

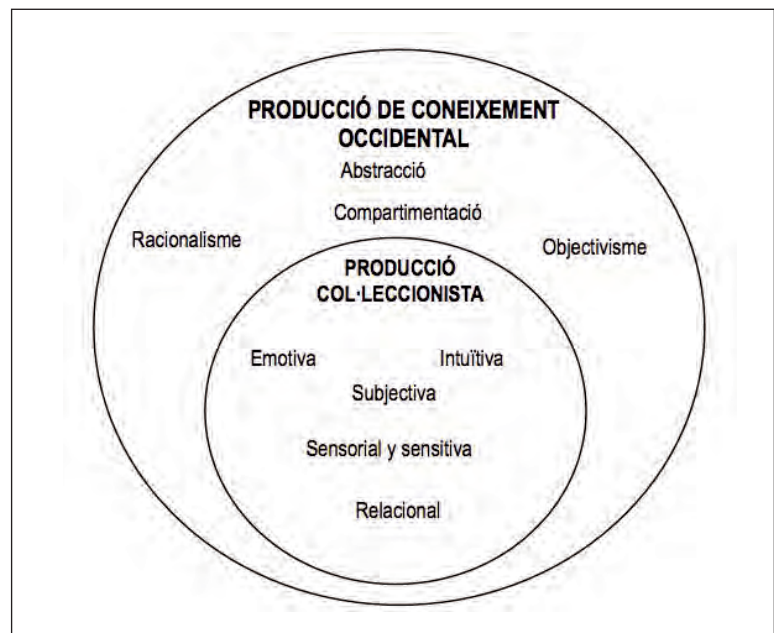
El ritual consta de quatre fases després de les quals s'adquireix un nou coneixement a través d'una comunicació amb un fort component emocional. La primera fase és la de *trobada, estranyament i reconeixement*; la segona és la d'*aclimatació al temple*, en què les dues persones, col·leccionista i visitant, se situen en el nou lloc; la tercera és la de *submersió*, en què persones, objectes, records, explicacions, sentiments i emocions van generant alguna cosa nova; i, finalment, la quarta fase és la de *acomiadament*, l'ineludible final, que conclou amb uns nous coneixements que s'insereixen per canals allunyats dels purament racionals.

El ritual consta d'aquestes quatre fases. Ara bé, la creativitat a la qual s'abandona comporta que variïn segons la interacció que es doni entre inquietuds trobades. La interacció entre col·leccionista i visitant deixa les portes obertes al fet que, en funció de l'afinitat que es generi, el ritual prengui una forma o una altra, o fins i tot es creïn noves dimensions de la col·lecció.

Des d'una perspectiva relacional, entren en diàleg col·leccionista, visitant i objecte. A través de la relació directa, experiencial i sensitiva es genera un procés material de producció del coneixement en què, sense descartar les emocions, les memòries, l'instint, la intuïció i la racionalitat, es construeix una cosa nova: l'obra col·leccionista.

La necessitat vital de transmissió del llegat col·leccionista

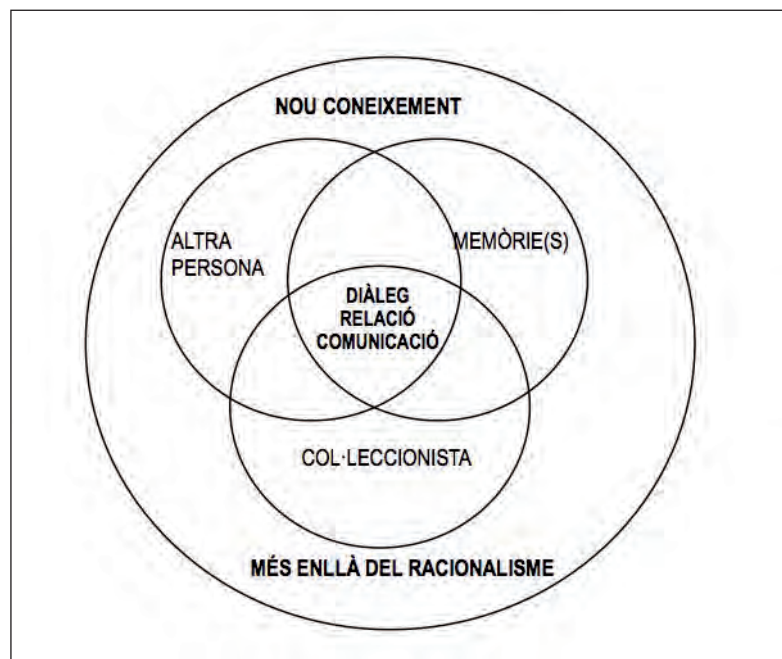
Entenent les col·leccions com a part d'un sistema complex, únicament prenen sentit en relació amb l'entorn, i la seua supervivència depèn de la capacitat col·leccionista de transmetre el seu significat, així com també de la sensibilitat de l'entorn per rebre el missatge col·leccionista.

Producció de coneixement col·leccionista al si de la globalització

La col·lecció és, per definició, dinàmica i canviant, i aquest dinamisme ve donat tant per l'acció de la persona com per la seua interacció amb l'entorn. El tipus de relació establert condicionarà l'adaptabilitat de la col·lecció, és a dir, la seua supervivència, al llarg del temps, des del canvi i la transformació.

La persona transfereix el contingut de la col·lecció a la comunitat, però al mateix temps

El ritual col·leccionista

és la comunitat la que la construeix i li dona sentit. Les col·leccions existeixen en tant que són reconegudes en un context que els dona valor: la persona s'erigeix com a guardiana del patrimoni en tant que assumeix i gaudeix un rol que li atorga la comunitat.

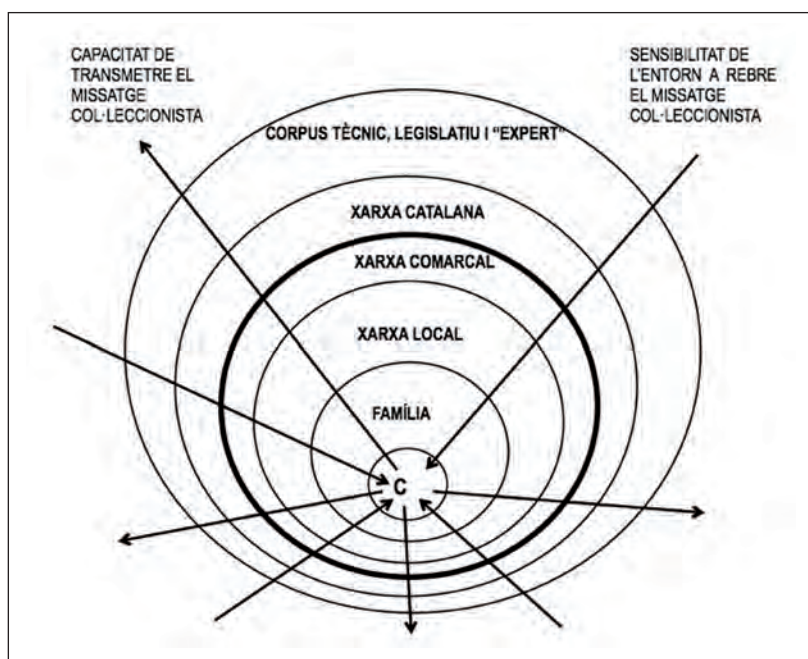
Conservar és transmetre, i transmetre és obrir-se al canvi i la transformació. Les col·leccions són, per naturalesa, socials, i precisament la comunicació, la relació que estableix la persona amb l'entorn o, en altres paraules, la transferència del seu contingut, és el que n'assegura la continuïtat i supervivència, més enllà del temps de vida col·leccionista.

La persona selecciona unes determinades memòries a partir de les quals configura el relat de la seua vida i el de la seua comunitat. Aquestes memòries constitueixen un univers de sentit que es converteix en el llegat col·leccionista. La socialització fa possible la transferència d'aquest llegat i assegura la incidència social d'una herència que es transformarà, s'interpretarà i es reinterpretarà en mans de les altres persones.

El coneixement sempre flueix. Es plasma en un suport material –dibuixos, gravacions, llibres, poesies, publicacions– o es transmet oralment a través de les memòries: d'una manera o una altra flueix i es crea i recrea en el procés de transmissió.

La dimensió emocional proporciona la intensitat al missatge i indica la importància vital de transmetre el llegat col·leccionista. Els testimonis vius d'una cultura en extinció transmeten els seus relats a través de l'oralitat, i les noves generacions entren en contacte amb unes experiències que no han viscut en primera persona i les integren com a pròpies per la intensitat de la transferència oral. És aquesta comunicació intergeneracional la que manté vius determinats valors culturals en la memòria i la que afavoreix la supervivència, des de la dimensió simbòlica, d'unes memòries passades seleccionades per formar part del present i de la construcció del futur.

Les persones col·leccionistes existeixen perquè hi ha una xarxa social, una comunitat

La supervivència del llegat col·leccionista

que reconeix, valora i transforma el contingut de la col·lecció. Les persones converteixen casa seua en reservori de memòries, de coneixement i d'identitat recreada que existeix perquè es constitueix al si d'una xarxa social que permet que el flux de coneixement no s'estanqui, de manera que genera un procés que possibilita la transmissió del llegat col·leccionista.

Camins de pluralitat: les persones en el fenomen patrimonial

La perspectiva col·leccionista obre les portes a una lectura intersubjectiva dels processos de construcció del patrimoni que focalitza la mirada en el que anomenem les *expressions personals del patrimoni*, és a dir, l'aportació de les persones que creen iniciatives, sinergies, interaccions que afavoreixen la construcció de processos vitals de transmissió del llegat individual i col·lectiu.

La mirada col·leccionista fa visible el testimoni de la persona, que pren valor en tant que aporta reflexivitat i complexitat al procés de construcció patrimonial: ens aproxima a la democratització dels continguts del patrimoni i fa aflorar nous patrimonis o processos de construcció patrimonial fins ara negats, invisibilitzats o deslegitimats pels poders hegemònics.

Les persones —les seues mirades, els seus relats, les seues memòries— han estat marginades per les conceptualitzacions hegemòniques del patrimoni, les quals han atès únicament a les manifestacions col·lectives —més fàcils de fotografiar, detectar, definir, situar, encasellar, estructurar— i han assumit com a únics agents de patrimoni ens col·lectius, ja siguin institucions, empreses o entitats culturals o patrimonialistes.

Ara bé, en aquest diàleg entre allò individual i allò col·lectiu, atendre les persones com a catalitzadores en els processos de construcció patrimonial ens porta a la praxi del patrimoni en el seu estat més germinal. Atendre la mirada de les persones, lluny d'oferir una visió estàtica i homogènia de la dimensió col·lectiva del patrimoni, ens submergeix en la vitalitat, fragilitat i fugacitat de processos vius que ens remetent a la dimensió més profunda i emocional del patrimoni com a necessitat de comunicació i transmissió de l'herència col·lectiva.

Les persones i les col·lectivitats que creen i recreen el patrimoni prenen protagonisme en una acció col·leccionista que, lluny de restringir-se a l'àmbit privat, es vincula a processos intergeneracionals de transmissió de les memòries que, amb la dimensió emocional com a motor, ens situen al si de la necessitat de reproducció comunitària.

De fet, la pràctica col·leccionista pren sentit a través de la seua socialització i es vincula a complexos processos de construcció i transmissió del coneixement. Les col·leccions únicament existeixen sota la mirada de les altres persones i, d'una manera o una altra, la comunitat s'hi insereix: des de la seua vessant material —aportant objectes—, des de la seua dimensió immaterial —formant part de les memòries col·leccionistes— i, des d'una mirada processual —teixint la xarxa de transmissió i flux generacional d'aquestes memòries.

A través d'aquestes iniciatives es constitueixen reservoris de memòries, que, dispersos pel territori i custodiats per guardianes del patrimoni, contenen diferents

versions del passat que es construeixen des del(s) relat(s) de les persones i la parcialitat de la(es) memòria(es). L'aproximació etnogràfica a aquestes iniciatives permet aprofundir sobre com es despleguen processos de producció del coneixement que, en contrast amb l'imperi del racionalisme, l'objectivisme i la compartimentació de sabers, incorporen la dimensió subjectiva, intuïtiva, emocional i relacional vinculada a processos d'indagació identitària produïts fruit de la interacció de la persona immersa en el seu entorn.

El territori, sota l'acció col·leccionista, se sacralitza i esdevé lloc de memòria que comunica, transmet, testifica, recorda, en el present, un abans en el quals les coses eren diferents: es manifesta la necessitat d'expressió individual i col·lectiva, de compartir les narratives i experiències de vida, de portar al present un passat reconfigurat, d'un retorn reflexiu al passat, d'establir vincles i continuïtats entre passat, present i futur.

En els reservoris dels obliats, la diversitat, la riquesa i la singularitat de memòries personals convergeixen per portar al present records que emfatitzen valors del passat oposats als que expandeix el dogma neoliberal. Davant l'individualisme, la mercantilització, l'homogeneïtzació i l'alienació dominant, els relats col·leccionistes seleccionen records d'un passat que destaquen el valor de la col·lectivitat, la reciprocitat, l'esforç, la interacció amb el medi, l'enginy, l'autosuficiència, la responsabilitat per la supervivència, la solidaritat, la transferència del coneixement i la biodiversitat.

És en aquest sentit que aquestes accions localitzades prenen rellevància atenent al context global, materialitzant la necessitat de continuïtat, en la memòria, d'una cultura en extinció. Amb la reformulació o desaparició accelerada del model agrari tradicional, la iniciativa col·leccionista materialitza una estratègia local que manifesta la voluntat social de permanència, en la dimensió simbòlica, d'uns valors culturals diluïts en la modernitat.

Davant d'un model socioeconòmic dominant urbà, industrial i tecnificat i amb un món rural que es transforma sota el dogma de la terciarització, la càrrega emocional, la profunditat, la intensitat i la complexitat de transmissió del llegat col·leccionista ens ubica davant estratègies de supervivència localitzades que mantenen viva, en la memòria, una experiència social resistent que es nega a desaparèixer.

Reservoris de memòries, de coneixement cultural, de sabers locals o, contenidors del llegat simbòlic per transmetre a les generacions futures, aquestes iniciatives ens remetent al poder transformador de les persones i de les col·lectivitats quan, davant la imposició de la homogeneïtzació cultural, construeixen mecanismes de supervivència i de continuïtat social conservant, en la memòria, aquells valors del passat salvats de l'extinció i integrats en el llegat simbòlic que ha de construir i reconstruir el present i el futur de la societat rural.

La intensitat i la necessitat de continuïtat que transmeten aquestes iniciatives conviden a preguntar-se sobre les nombroses formes en què la diversitat de realitats rurals respon a la imposició del model neoliberal: la concreció local sobre la qual se sustenta aquesta investigació convida a indagar, aprofundir, escoltar i aprendre de les diverses formes en què es concreten les estratègies de supervivència i continuïtat d'una societat rural en plena transformació.

Col·leccionistes dels obliats, guardians de patrimoni o, per què no, Tresors Humans

Vius que mantenen vitals processos socials creatius de transmissió de les memòries, aquestes iniciatives ens remetent a importants reptes per abordar des de la tutela patrimonial: fan referència a processos socials que emergeixen al territori i que afavoreixen la continuïtat creativa de la comunitat, ens obliguen a introduir allò subjectiu i emocional en els processos de construcció patrimonial i posen sobre la taula diferents versions del passat que afloren des dels relat(s) i la parcialitat de la(les) memòria(es) en tensió creativa amb una memòria col·lectiva que s'expressa des de les contradiccions inherents a la condició humana.

El diàleg, la transmissió i la relació són elements bàsics per a la supervivència d'unes iniciatives que aporten llum als mecanismes creatius de continuïtat social. Les col·leccions prenen sentit en relació amb l'entorn, i la seua supervivència depèn de la capacitat col·leccionista de transmetre'n el significat i de la sensibilitat de l'entorn davant el missatge col·leccionista.

Família, amistats, xarxa cultural i comunitat formen part d'aquest entorn, però també el corpus tècnic, legislatiu, institucional i expert, en la seua posició dominant en la construcció patrimonial, té un paper crucial en la xarxa complexa que dóna sentit i significat al missatge col·leccionista: donar valor, visibilitzar i, sobretot, aprendre i escoltar la complexitat que emergeix de la realitat social, sense tractar de controlar, classificar i reordenar sota la lògica hegemònica pot ser un bon punt de partida per aprofundir en la veritable pluralitat del patrimoni. ■

BIBLIOGRAFIA

Agudo, J. (2012) «Patrimonio etnológico y juego de identidades». *Revista Andaluza de Antropología*, 2, p. 3-24.

Appadurai, A. (2001) *La modernidad desbordada, dimensiones culturales de la globalización. Culturales de la Globalización*. Buenos Aires: Ediciones Tricle.

Arévalo, J.M. (2010) «El patrimonio como representación colectiva. La intangibilidad de los bienes culturales». *Gaceta de Antropología*, 26 (1).

Ariño, A. (2002) «La expansión del patrimonio cultural». *Revista de Occidente*, 250, p. 129-150.

Augé, M. (2008) *Los no lugares. Espacios del anonimato. Una antropología de la sobremodernidad*. Barcelona: Gedisa.

Baudrillard, J. (2010) *El sistema de los objetos*. Madrid: Siglo XXI.

Carreras, G. (2011) «El atlas del patrimonio inmaterial de Andalucía y la convención de 2003. Sujeto y predicado en el patrimonio cultural ¿Una cuestión de sintaxis?». A: *XII Congreso de Antropología: Lugares, tiempos, memorias. La antropología ibérica en el siglo XXI*. León: Federación de Asociaciones de Antropología del Estado Español.

Comas d'Argemir, D. (2003) «La globalización: dinámicas locales, procesos de cambio y formas de poder. El caso de Andorra». A: Bueno, C.; Aguilar, E. (ed.). *Las expresiones locales de la globalización: México y España*. Méxic: Porrúa.

Cruces, F. (1998) «Problemas en torno a la restitución del patrimonio. Una visión desde la Antropología». *Alteridades*, 8, p. 16.

De Sousa Santos, B. (2005) *El milenio huérfano: ensayos para una nueva cultura política*. Madrid: Trotta.

Escobar, A. (2007) *La invención del Tercer Mundo. Construcción y deconstrucción del desarrollo*. Caracas: Fundación Editorial El Perro y la Rana.

Estrada, F. (1998) *Les cases page-ses al Pla d'Urgell: família, residència, terra i treball durant els segles XIX i XX*. Lleida: Pagès.

Fernández de Paz, E.; et al. (2011) «Desbrozando el patrimonio inmaterial». A: *XII Congreso de Antropología. Lugares, tiempos, memorias. La antropología ibérica en el siglo XXI*. León: Federación de Asociaciones de Antropología del Estado Español.

García, R. (2006) *Sistemas complejos: conceptos, método y fundamentación epistemológica de la investigación interdisciplinaria*. Barcelona: Gedisa.

González Alcantud, J. A. (2003) «Patrimonio y pluralidad. El largo camino conjunto de la alteridad y la materialidad cultural». A: González Alcantud, J. A. (ed.). *Patrimonio y pluralidad. Nuevas direcciones en antropología patrimonial*. Granada: Diputación de Granada. (Biblioteca de Etnología).

Hernández, J. (2008) «Historia, memoria y activación patrimonial: el Palacio del Pumarejo en Sevilla». *Boletín de Monumentos Históricos*, 3a época, 13, p. 116-121.

Iniesta González, M. (1994) *Els gabinets del món. Antropologia, museus i museologies*. Lleida: Pagès.

Martínez, C. (2007) *Musealizar la vida cotidiana. Los museos etnológicos del Alto Aragón*. Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses; Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.

Moreno, I. (2003) «La trinidad sagrada de nuestro tiempo: mercado, estado y religión». *Revista Española de Antropología Americana*, vol. extraordinari.

Pearce, S. M. (1992) *Museums Objects and Collections. A Cultural Study*. Leicester: Leicester University Press.

Pearce, S. M.; Bounia A. (ed.) (2000) *The Collector's Voice*. Vol. 1: *Ancient Voices*. Farnham (Surrey, RU): Ashgate.

Prats, L. (1997) *Antropología y patrimonio*. Madrid: Ariel.

Robertson, R. (1992) *Globalization: Social theory and global culture*. London: SAGE Publishing

Ruiz, E. (2005) «Memoria y conocimiento social». A: Narotzky, S.; Valcuende del Río, J. M. (coord.). *X Congreso de Antropología: Las políticas de la memoria en los sistemas democráticos. Poder, cultura y mercado*. Sevilla: Fundación El Monte - Federación de Asociaciones de Antropología del Estado Español - Asociación Andaluza de Antropología.

Sierra, X. C. (2009) «Patrimonios menores y espacios locales. La musealización como alternativa. La situación en Galicia». A: Iglesias, J. M. (ed.). *Cursos sobre el patrimonio histórico 14: Actas de los XX Cursos monográficos sobre el patrimonio histórico*. Reinosa: Publicaciones de la Universidad de Cantabria.

Soronellas Masdeu, M. (2006) *Pagesos en un món de canvis. Família i associacions agràries*. Tarragona: Publicacions URV.